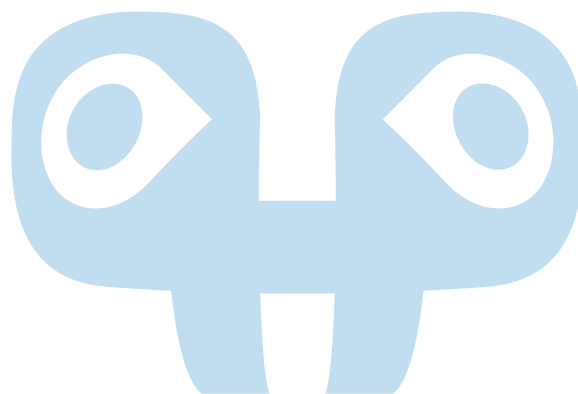

Skvaltkvarnar i Jämtlands län

Omslagsbild: interiör, skvaltan på Bergs hembygdsgård, Bergs kommun.
Helsidesbild, s. 30: högt vattenflöde vid timrad damm och ränna, skvaltvarnen i Brattmon, Krokoms kommun.
Utgiven av Länsstyrelsen Jämtlands län 2021.
Ansvarig: Länsstyrelsen Jämtlands län
Text och foto: Lars Eriksson, Länsstyrelsen Jämtlands län
Formgivning: Idermark och Lagerwall Reklam AB
Löpnnummer: 2021:16
Diarienummer: 436-7434-2021
Publikationen kan laddas ner från vår webb: lansstyrelsen.se/jamtland

Innehållsförteckning

Skvaltkvarnar i Jämtlands län	4
Karta med numrerade kvarnmiljöer	5
Käloms skvaltkvarn	6
Brattfors skvaltkvarn	8
Vågbäckskvarn, Hedeviken	10
Skvaltkvarn och verktygsslip	12
Skvalta vid Kyrkbolandet	14
Skvaltån på Jamtli i Östersund	16
Skvaltkvarn vid Gustavsnäs	18
Skvaltkvarn, Bergs hembygdsgrd	20
Skvaltkvarn, Brattmon	22
Olika kvarntyper och deras historiska utveckling	24
Skvaltkvarnen	26
Hjulkvarnen	28
Källförteckning	31

Skvaltkvarnar i Jämtlands län

Syftet med denna broschyr är att uppmärksamma länets vattenkvarnar och i synnerhet skvaltkvarnarna. Skvaltkvarnen är den typ av kvarn som har varit mest vanlig i Jämtlands län, och det är också den typ som det finns flest exemplar kvar av.

Broschyren presenterar ett relativt lättillgängligt urval med parkeringsmöjligheter. Vid vissa av miljöerna finns det fikabord och informationsskyltar. En del är belägna i anslutning till andra besöksmål så som en hembygdsgård, ett museum eller liknande.

Ta en broschyr och kliv in i en tid då bönderna malde sitt eget mjöl!

Kort historik

Husbehovsmalningen dominerade länge hela det nordsvenska området, och skvaltkvarnen var då i regel den enda typen. Överlag sammanfaller husbehovsmalning med förekomst av skvaltkvarnar.

Med ökad tillgång på tullkvarnar övergavs successivt skvaltkvarnarna, till exempel i Sunne socken på 1870-talet. I Klövsjö dröjde det ända till 1910-talet, då en elkvarn byggdes i byn. På Frösön hörde husbehovskvarnarna till gårdarna eller till byarna. I Åre ägde bönderna kvarnarna två och två, och på Rödön var det två till tre bönder som mest på en och samma kvarn. I Tännäs socken i Härjedalen var det vanligt att vara två till fyra. Från Hede omtalas enskilda husbehovskvarnar.

Väderkvarnen fick aldrig någon större spridning i norra Sverige, inte heller i Jämtlands län. Det har dock funnits en väderkvarn på Andersön i Storsjön.

Redan 1946 skrev Axel Bränholm i Jämten: "Ingen hembygdsvårdande uppgift synes just nu vara mera brådskande, än att rädda vad som återstår att rädda av de gamla vattenkvarnarna." Läget kan inte sägas vara bättre nu, så uppmaningen gäller än!

Karta med numrerade kvarnmiljöer

1. Käloms skvaltkvarn

Krokoms kommun

Skvaltån står på ursprunglig plats, men från 1953 i drygt fyrtio år stod den på hembygdsgården i Ede. 1996 skänktes den åter av hembygdsföreningen i Offerdal till Käloms byalag.

Troligen byggdes kvarnen av Lars Jonsson och Per Håkansson, två bönder i Böle, någon gång på 1780-talet. Den var i bruk fram till ungefär 1915–1920.

Kvarnen har sitt läge lite nedsänkt i en bäckravin vid Bölesbäcken i Kälom. Den är timrad och har två rum, med ett stenpar i varje. Uppströms kvarnen finns en timrad damm. Från dammen leder varsin ränna till varsitt skvalthjul. De båda dammluckorna regleras med varsin hävstång från kvarnens sydvästra knut. Det går att mala på åtminstone det ena stenparet. Den äldsta inskriptionen i kvarnen är 1787. En av dörrarna är troligen original.

Åren 1996–1998 restaurerades kvarnen, och den gamla timrade dammen rekonstruerades utifrån de rester som fanns kvar, av kunnigt folk i byalaget. Vid röjning av platsen återfanns de nedre stockvarven av den ursprungliga kvarnen, så att till och med de ursprungliga grundstenarna kunde identifieras. Kvarnen står idag på dessa! Av den gamla dammen återstod tre stockvarv, varav fem stockar har kunnat återanvändas i den nya dammkonstruktionen. Kvarnen fick ett nytt bräddtak för några år sen.

Hitta hit

Där Bölesbäcken passerar vägen i Kälom, ta av på en grusväg en kort sträcka på södra sidan av vägen. Där vägen passerar över bäcken ligger kvarnen strax nedströms. Här ligger även en gammal badstuga.

Tillgänglighet

Det finns utrymme för några bilar att parkera intill vägen vid den gamla badstugan. Ett fikabord finns vid platsen. En stig leder ner till kvarnen.

2. Brattfors skvaltkvarn

Strömsunds kommun

Även om denna kvarn för tillfället är i behov av underhåll är den värd ett besök, inte minst med anledning av den spektakulära omgivningen. Vängelälven forsar dramatiskt förbi på nära håll, och kvarnen står på ursprunglig plats lite vid sidan av själva strömmen. En del av den timrade och stenfyllda dammen finns kvar.

Kvarnen är timrad och har klovtak med plåt och brädtak under, vilket har räddat den från ytterligare förfall. En piprökande gubbe är inristad i en stock, liksom året 1877. Inredningen finns kvar, men är i behov av restaurering. Kvarnen rustades senast någon gång på 1970-talet.

I närområdet finns andra sevärdheter så som jättegrytor och en hållmålning. Vängelälven är en så kallad bifurkation som rinner mellan Faxälven och Fjällsjöälven, och i anslutning till vatten-systemet finns även lämningar efter förhistoriska boplatser och fångstgropssystem.

Hitta hit

På väg 345 mellan Strömsund och Ramsele, följ skylten "Brattforsen" vid Tåxan. Skylten är vit med sankthans kors och andra symboler som bland annat R-symbolen. Kör cirka en mil på grusväg och följ sedan en likadan skylt som innan. Efter att ha kört över Vängelälven och passerat en del bebyggelse ligger sedan kvarnmiljön på höger sida av vägen.

Tillgänglighet

Det finns plats för ett antal bilar att stå invid vägen. Nära vägen finns ett fikabord under tak och en grillplats. Undvik den förruttnade trappan av trä som leder ner till kvarnen. Använd istället de gångstigar som finns. Stor försiktighet uppmanas vid besök av kvarnen.

3. Vågbäckskvarn, Hedeviken

Härjedalens kommun

Vid platsen låg ursprungligen en vattendriven såg. I början av 1930-talet flyttades skvaltkvarnen hit. Den stod tidigare vid Kvarnån – ”Kvannåa” - som rinner mellan Rörsjön och Vikarsjön, söder om Hedeviken. Gårdarna Bäcks, Oppstu, Jons och Lundqvists nyttjade där kvarnen.

Det fanns två kvarnar utefter Kvarnån: en som sörvikensborna använde, och en som norrvikensborna använde. Den som sörvikensborna använde är denna, och den var placerad vid ”Bröttvadet” ungefär mitt emellan sjöarna, där en stig eller en väg gick över till fäbodarna. Den som norrvikensborna använde låg närmare Vikarsjön. Skvaltkvarnen är timrad och har en eldstad. Hjulaxeln driver med hjälp av remdrift även en skrämaskin, som skalar sädeskornen. I kvarnen finns också en handdriven kastmaskin, som sorterar bort skalet från säden.

Första gången kvarnen restaurerades var på 1980-talet. För några år sedan restaurerades den igen: dammen förnyades, taket byttes ut, skorstenen kläddes in med bräder och fick en huv. Även skovelhjulet reparerades.

En gång om året, i maj vid smältvattnet, mals det korn på kvarnen på den så kallade Kvardagen. Det brukar inträffa lördagen efter Kristi himmelfärdsdag.

Hitta hit

Passera återvinningscentralen på väg 84 från Hede mot Hedeviken, kör en bit till och följ sedan den vita skylten ”Kvarn” med sankthanskors på. Det är endast skyltat från Hede, inte från andra hållet. Följ därefter träskyltar en kort sträcka på en grusväg och parkera vid en vändplats.

Tillgänglighet

Det finns gott om plats för flera bilar. Promenaden till kvarnen på cirka 400 meter är något backig, både nerför och uppför. Fikabord finns vid kvarnen.

4. Skvaltkvarn och verktygsslip

Härjedalens kommun

På Ängersjö skogsmuseum finns en liten igenväxt damm med ett utlopp reglerat av en lucka, som för vidare vattnet i en träränna. Över vattenrännan går en gångbro av trä. Rännan delar sig sedan i två – en till vardera byggnaden: en skvaltkvarn och en verktygsslip.

Förutom kvarnstenarna inne i kvarnen står även två kvarnstenar lutade mot väggen utanför entrén. Åtminstone några av stenarna är enligt informationsskyltar brutna i Kvarnfjellet i Selbu, Norge. Material: granatglimmerskiffer. Årtalet 1813 är inristat i den övre kvarnstenen.

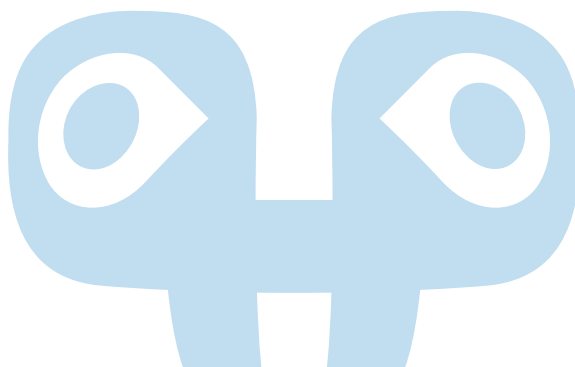
Vattenslipen drivs av ett mycket litet vattenhjul av trä, monterat på en horisontell järnaxel. Enligt en informationsskylt har slipen använts till att slipa knivar, yxor och andra verktyg. Slipstenen kommer från Orsa i Dalarna.

Hitta hit

Från Älvros, väg 84 mot Ljusdal, efter cirka 1,5 mil, följ den bruna skylten med sankthanskors mot Ängersjö skogsmuseum. Det är skyltat från båda håll. Därifrån är det cirka 2 kilometer.

Tillgänglighet

Det finns gott om plats att parkera bilen vid museet. Museet är för tillfället stängt, men man kan promenera omkring och titta på miljöerna ändå. Det finns 28 byggnader på området. Respektera att träbron över vattenrännan är avstängd. Området beträdes på egen risk.

5. Skvalta vid Kyrkbolandet

Strömsunds kommun

Kvarnen är timrad och har brädklätt tak. En inskription ovanför dörren anger året 1872. Inuti kvarnen finns en eldstad med murstock av natursten. Inredningen är enligt uppgift ursprunglig, liksom kvarnstenarna, men skovelhjulet är utbytt.

2019 renoverades de två dammarna liksom vattenrännan till kvarnen. Den övre dammen är till för att höja tjärnen, den nedre för att ge vatten till kvarnen. Åtminstone den nedre dammen är gjuten och inklädd med halvtimrat virke.

Kvarnen var husbehovskvarn för ett antal gårdar i byn Kyrkbolandet, och står på ursprunglig plats. Den siste som malde i kvarnen hette Alfred Johansson, i början av 1900-talet. I byn odlades korn, vilket var det enda sädeslag som fungerade här, även om det inte var alla år som skörden var lyckad. Om vårarna hände det att man eldade runt åkrarna för att värma upp marken.

Kvarnen sköts av Kvarnbergsvattnets byaförening. En gång per år mals det kornmjöl i kvarnen. Det brukar ske i samband med försäljning av bland annat kolbullar och är ett relativt välbesökt evenemang.

Hitta hit

Mellan Gäddede och Jormvattnet, sväng av mot Kyrkbolandet och följ skylten "Skvaltkvarn" i cirka 15 kilometer. Sista biten är grusväg.

Tillgänglighet

Det finns gott om plats att ställa bilen. Man får gå en kortare sträcka för att komma till platsen. Vid platsen finns även någon typ av timrad förrådsbod och ett vindskydd med eldstad.

6. Skvaltån på Jamtli i Östersund

Östersunds kommun

På Jamtlis friluftsmuseum i Östersund står en skvaltkvarn som är flyttad från Rise by i Lockne. Den stod ursprungligen vid Musån, med mynning i Locknesjön, där det på en sträcka av en kilometer fanns sex skvaltkvarnar.

Kvarnen är timrad och har två stenpar. Årtalet 1784 står inristat på flera ställen. Vid platsen finns en betongdamm och en vattenränna av trä, något förfallen, men planer finns på att rusta upp anläggningen inom en snar framtid.

1920 uppfördes kvarnen på Jamtlis museum och 1957 fick den ett nytt tak. År 1978–1979 byttes de tre nedre stockvarven. 2021 fick den ett nytt brädtak.

Jamtli friluftsmuseum invigdes 1912 efter förebild av Maihagen i Lillehammer, Norge. Här finns en mängd intressanta miljöer från olika platser och epoker i länet att se. Aktiviteter finns året om för alla åldrar. De berömda Överhogdalsbonaderna ställs ut på museet och det finns även en filial till Nationalmuseum i Stockholm med konstutställningar. Även restaurangerna och museibutiken är värda ett besök.

Hitta hit

Jamtli ligger strax norr om de centrala delarna av Östersund.

Tillgänglighet

Det finns parkeringar tillhörande museet. Entréavgift betalas vid entrén under sommarsäsongen. Se Jamtli hemsida för aktuella uppgifter. Skvaltkvarnen står nära den så kallade pilgrimsstugan och träkyrkan.

7. Skvaltkvarn vid Gustavsnäs

Bräcke kommun

Kvarnen är liten, timrad och har spånbelagt tak, nylagt 2005. Kvarnens timmer vilar direkt på stenar i bäckfåran. Axeln och skovelhjulet är intakta. Interiören är bevarad och ålderdomlig, med vissa delar reparerade. Inskrifter i kvarnen: 1870, 1872, 1946.

Kvarnen står på ursprunglig plats och användes senast under andra världskriget. Vattenrännan ska inte ha bytts ut sedan dess, men är trots det förvånansvärt välbevarad, även om den är förfallen. Rännan är cirka 20–25 meter lång och leder vatten till kvarnen från en grund damm. Rännan består av plankor och brädor, upphöjd från marknivå genom ovanpå varandra staplade hela, runda stockar. Från den stora rännan leder en mindre ränna ner till skvalthjulet. En reglerbar lucka justerar vattenflödet.

Dammen är oansenlig och verkar mest bestå av några plankor som stoppar upp och leder in vattnet i rännan. Möjligen har man grävt ur och anordnat lite vallar.

Hitta hit

I Albacken, öster om orten Bräcke, ta av norrut mot Gustavsnäs. Kör på grusväg cirka 6,5 kilometer mot Gustavsnäs. Strax före Gustavsnäs står en skylt av trä med målad vit text på: "Skvaltkvarn". Kvarnen syns från vägen.

Tillgänglighet

Det går att parkera intill vägen. Fikabord och bänkar finns vid platsen. Kvarnen är låst, men det finns en nyckel nere i byn att låna. Kontakta Albackens byaförening om du vill låna nyckeln.

8. Skvaltkvarn, Bergs hembygdsgård

Bergs kommun

På Bergs hembygdsgård vid Hoverberget står en skvaltkvarn som tidigare har stått i Mårten-Ersbäcken, Vigge, på andra sidan Balviken från Hoverberget. Byggnadsåret är enligt en informationsskylt 1814, och 1937 förvärvades den av hembygdsföreningen och flyttades till sin nuvarande plats.

På hembygdsgården står kvarnen lite avskilt för sig uppåt en sluttning, dock inte i närheten av ett vattendrag. Separerad från sitt naturliga sammanhang kommer den inte helt till sin rätt, men är väl värd besöket ändå.

Den välbevarade kvarnen är timrad, har brädtak, och står uppställd på stenar i sluttningen. På uppåtsidan finns en pedagogisk ränna som visar hur vatten letts in under kvarnen till skvalthjulet. Inredningen är ålderdomlig, och stenarna är vackert utformade med böjliga former.

Dörren, som även den är ålderdomlig, har en handsmidd låsanordning som stilmässigt uppvisar likheter med en handsmidd låsanordning på en skvaltkvarn vid östra Kvarnbäcken i Klövsjö, Bergs kommun. Kanske är de tillverkade av samma smed?

Det finns ett antal inskriptioner i kvarnen: symboler, bland annat en häst (?), vackert inskurna initialer ovanför dörröppningen, fler initialer, årtalet 1824, men även några årtal som ser ut att vara äldre än det uppgivna byggnadsåret: 1712, 1778, 178? och 1794.

Hembygdsgården har ett tjugotal byggnader att visa upp, och i närheten finns sevärden Hoverbergsgrottan.

Hitta hit

Kör till Hoverberget vid Hoverberg och följ skyltningen mot hembygdsgården.

Tillgänglighet

Det finns stora parkeringsytor vid hembygdsgården. Man får gå på gräsmatta sista biten upp till skvaltkvarnen.

9. Skvaltkvarn, Brattmon

Krokoms kommun

Jämtlands läns museum (nuvarande Jamtli) inventerade kvarnen 1977 och kopplade då samman den med en gård längre upp längs samma väg. Gården hade då ett boningshus från 1895 och en sommarstuga från 1800–1850. Kvarnen renoverades 1975.

Enligt ägaren har det varit en kvarn uppe vid gården också, 600 meter ovanför skvaltån, och dess ränna var en urgrävd stock. Men inget av det finns kvar.

Skvaltån är timrad och taket klätt med trapetskorrugerad plåt. Skvaltån står till hälften ute i bäcken, upphöjd på stenar. En timrad fördämning en bit upp i bäcken täcker större delen av bäckens bredd, varifrån går en vattenränna av trä ner till skvaltån.

Ovanför ingången till skvaltån står årtalet 1836 inristat, även årtalet 1453. Inristningen ”1836” ser dock äldre ut än inristningen ”1453”. Timret är markerat med romerska siffror, vilket tyder på att skvaltån flyttats. Haspanordningen till dörren är av annorlunda slag, dörren ganska ålderdomlig. Tröskeln är sliten, vilket tyder på att kvarnen varit välanvänd. En stor trappsten ligger framför ingången.

Inredningen är bevarad och till viss del förnyad. I den övre kvarnstenen ser årtalet 1824 ut att vara inristat. Några övriga inristade årtal i kvarnen är mellan åren 1831 och 1898.

Hitta hit

Mellan Landön och Rönnöfors går på norra sidan av Landögssjön en grusväg. Sväng av norrut mot Brattmon mellan Tjärnåsen och Rismon. Nästan direkt är då kvarnen belägen på höger sida av vägen.

Tillgänglighet

Vid platsen finns ett fikabord av trä och en liten gräsbeväxt yta att parkera på.

Olika kvarntyper och deras historiska utveckling

Ursprungligen användes troligen tillfälligt funna stenar till att krossa sädeskorn, frön och nötter med mera. Sedan människan blivit bofast användes fördjupningar i hällar och vissa utvalda stenar. Dessa utvecklades till *morteln* och *handkvarnen*. Ur morteln utvecklades bland annat stampen¹.

Sadelstenen eller *gnidkvarnen* fanns hos babylonierna, hebréerna och egyptierna, och kom till Norden cirka 2000 före Kristus. *Vridkvarnen* uppfanns något århundrade före Kristus, och spreds i Romarriket under första århundradet efter Kristus. Denna senare typ kunde göras större och drogs då av djur eller slavar. Vridkvarnen nådde Norden omkring 200 efter Kristus. I Sverige användes handkvarnar in på 1900-talet, bland annat under första världskriget.

Vattenkvarnen uppfanns ganska snart efter handkvarnen och omtalas för första gången i Grekland omkring 85 före Kristus. I Italien var den i allmänt bruk omkring 75 efter Kristus. De båda typerna *skvaltkvarn* (även kallad grekisk kvarn) och *hjulskvarn* (även kallad romersk kvarn) beskrivs var och en för sig på annat ställe i denna skrift.

Väderkvarnens ursprung är omstritt. Uppgifter finns från 900-talet om väderkvarnar i östra Persien. I Europa omnämns den inte förrän i slutet av 1100-talet. Olika typer av väderkvarnar är *horisontalkvarn*, *stolpkvarn*, *holkkvarn* och *hättkvarn*. Väderkvarnar användes bland annat på Gotland så sent som under andra världskriget.

Modernare varianter som turbin- och eldrivna kvarnar behandlas inte i denna skrift.

1. Det finns en vadmalsstamp i Vemhån i Härjedalen som är ett byggnadsminne.

Överst till vänster: Handkvarn, Fjällsjö hembygdsgård, Strömsunds kommun.

Överst till höger: Vemhåns vadmalstamp, Härjedalens kommun.

Nederst till vänster: Hjulquarn i Huskølen, Härjedalens kommun.

Nederst till höger: Ångsta elquarn, Östersunds kommun.

Skvaltkvarnen

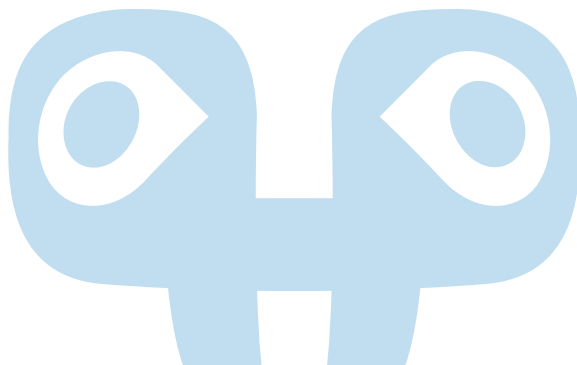
Vattenkvarnarnas äldsta historia är okänd. Det har tagits för givet att den enklare och mindre *skvaltkvarnen* (även kallad *skvalta*) kom före den mer komplicerade och större *hjulskvarnen*.

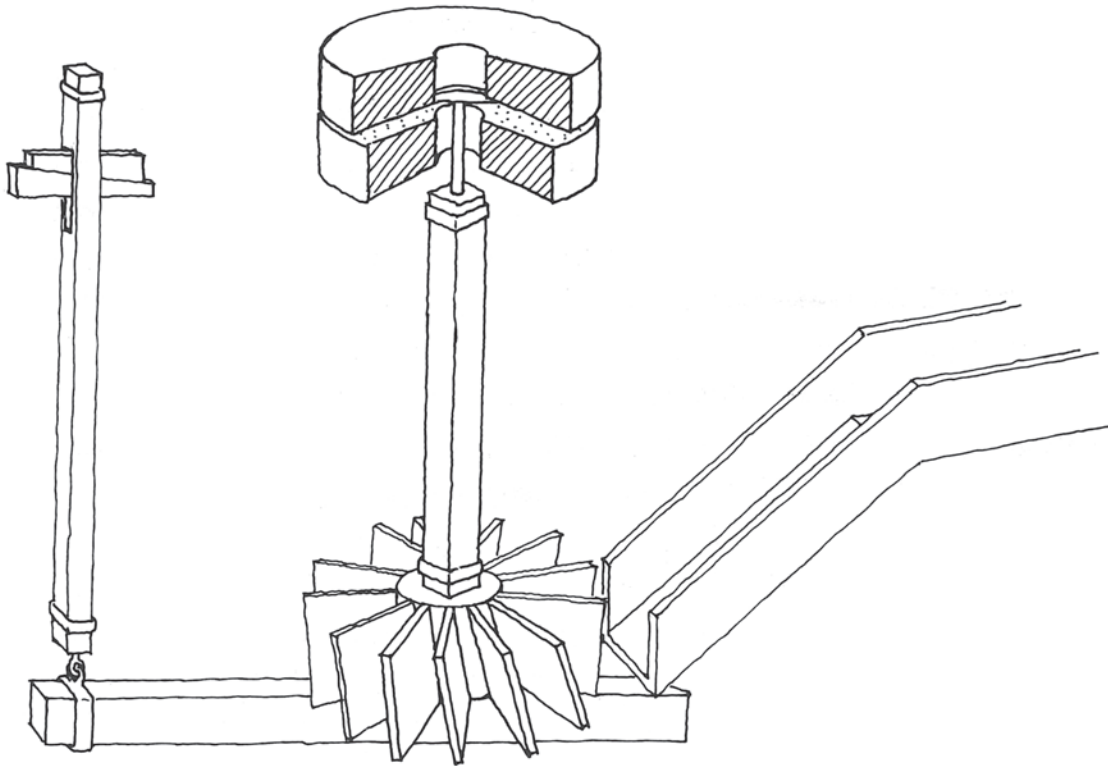
Generellt sett kan man säga att skvaltans passar bättre till mindre och mer snabbflödande vatten, så som bäckar. Hjulskvarnen passar bättre till lite större och mer trögflytande vatten, så som åar.

Skvaltkvarnens konstruktion består av ett horisontellt vattenhjul sittandes nedtill på en vertikal axel, som driver ett stenpar. Den övre delen av den vertikala axeln är fäst i den övre av de två kvarnstenarna, den så kallade löparen. Löparen roterar därmed i samma hastighet som vattenhjulet. Genom att justera löparens höjd ändras malningen mellan grovmalen och finmalen.

Skvaltkvarnen har funnits över hela Europa, från Irland och Skottland i väst till Östeuropa, Ryssland och Kaukasus i öst, från Spanien och Italien i söder till Norden i norr. Den har även använts bland annat i Afghanistan och Kina, dit den spreds via gamla karavanvägar.

Det är oklart när vattenkvarnen först kom till Sverige, men på 1200-talet var båda typerna vanliga. Möjligen kom skvaltans först, då den var lättare att bygga och bönderna kunde bygga sina egna. För att bygga en hjulskvarn behövdes i regel kunnigt folk från kontinenten.

Ritningen visar hur en skvaltkvarn är konstruerad. Avståndet mellan stenarna regleras med hjälp av kilarna uppe till vänster. Ritning av Jan A:son-Utas. Ur: *Väder- och vattenkvarnar på Gotland*, A:son-Utas & Salomonsson, Barry Press Förlag, Visby 1977, sida 79

Hjulkvarnen

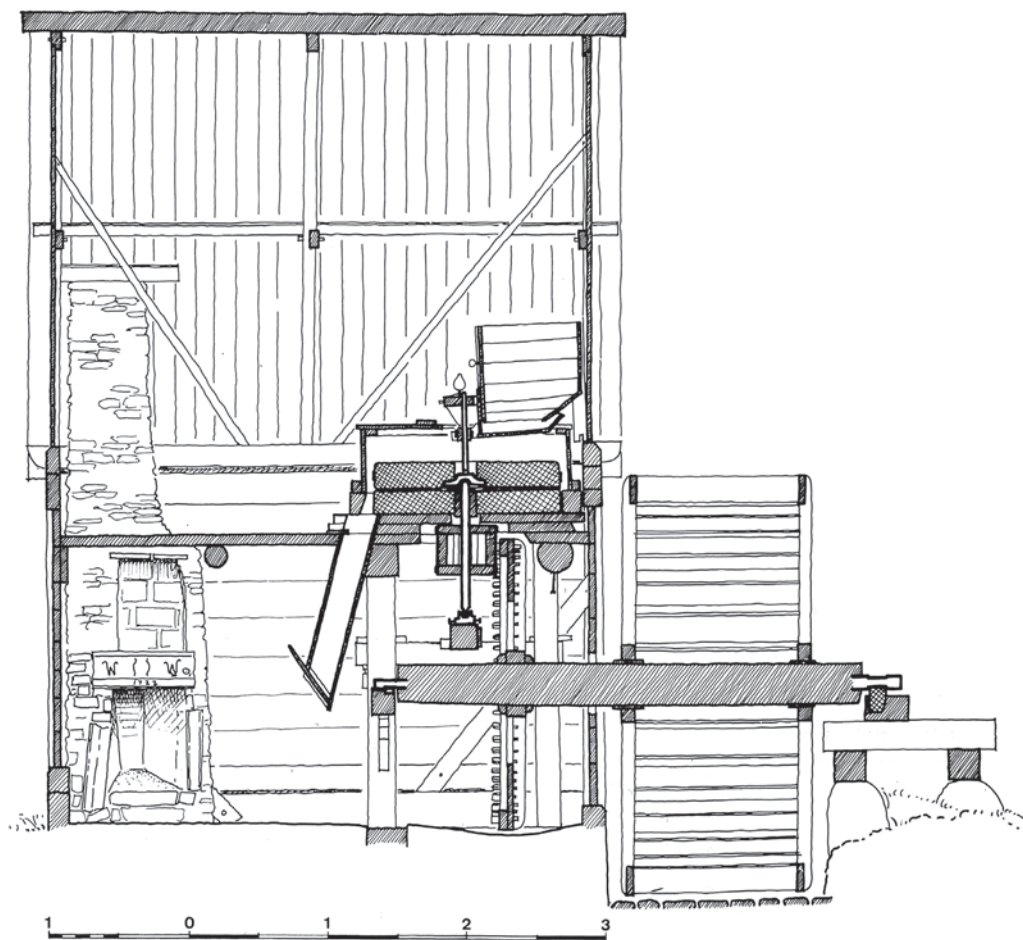
I de tidigaste skriftliga beläggen för vattenkvarnar framgår det oftast inte om det rör sig om skvaltkvarnar eller hjulkvarnar. Den äldsta beskrivningen av en hjulkvarn påträffas i verket *De Architectura*, skrivet av den romerske arkitekten och ingenjören Vitruvius något årtionde före Kristus. Dock verkar inte romarna själva ha använt hjulkvarnen så mycket förrän på 300-talet efter Kristus.

Vattenkvarnar fanns i Bulgarien på 1000-talet, i Polen på 1100-talet, och i Baltikum på 1200-talet. I Danmark omnämns vattenkvarnar på 1100-talet, i Sverige och Norge på 1200-talet, och i Finland på 1300-talet.

Under medeltiden står ofta klostren som ägare till vattenkvarnar. Annars är det adelsmän, kyrkor, städer och Kronan som står som ägare. Det är därför rimligt att anta att klosterväsendet spelade stor roll vid spridningen av vattenkvarnen i Europa. Bland annat benediktin- och cistercienserordnarna var föregångare. De första klostren i Sverige grundades på 1100-talet.

Under 1200-talet var större hjulkvarnar ganska vanliga i Sverige. Vikingarna borde dock ha stött på vattenkvarnar under sina färder, inte minst under belägringen av Paris 885–886. Det fanns vid den tidpunkten ganska många vattenkvarnar kring Paris.

En hjulkvarn drivs av ett vertikalt beläget vattenhjul uppfäst på en horisontell axel. På axeln inne i kvarnen är fäst ett större kugghjul, ett så kallat kronhjul. Via drev förs sedan kraftöverföringen vidare till ett eller flera stenpar. Utväxlingarna kan vara mer eller mindre komplicerade, och kan även driva redskap som verktygsslip, linskäkt, stamp, hammare i smedja och så vidare.

Hammars vattenkvarn i Norrlanda socken, Gotland. Uppmätning och ritning av Jan A:son-Utas.
Ur: *Väder- och vattenkvarnar på Gotland*, A:son-Utas & Salomonsson, Barry Press Förlag, Visby
1977, sida 76

Källförteckning

Fornbyn Jamtli – information och handledning för guider

Jämten 1946, "Den gamla kvarnen", Axel Bränholm

Jämten 1958, 1980, 1981

Svenska kvarntermer I, Roger Wadström

"Underlag till manus", Marianne Strandin

Väderkvarnar och vattenmöllor, Sven B. Ek

Väder- och vattenkvarnar på Gotland, Jan A:son Utas och Anders Salomonsson

1900-talets Klöfsjö

angersjo.info

frostviksfjallen.info

jamtli.com

kalom.se

Informationsskyltar vid platserna

Muntliga uppgifter från uppgiftslämnare

NATUR OCH KULTUR I
JÄMTLANDS LÄN

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Postadress: 831 86 Östersund
Besöksadress: Residensgränd 7
Telefon: 010-225 30 00
jamtland@lansstyrelsen.se
lansstyrelsen.se/jamtland